

АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТЯЧИХ СУБКУЛЬТУР У КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Гребеньова В. О.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Коломієць Л. І.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Субкультура – частина загальної культури, система цінностей, норм, традицій, форм поведінки, властивих певній соціальній групі. Субкультура не протистоїть домінуючій культурі, а відрізняється від неї мовою, поглядом на життя, манерами поведінки, звичаями [1]. Поява в науковій літературі терміну «субкультура» датується 1930-ми роками ХХ століття. Однак справжнього поширення він набув дещо пізніше, у 1960–1970-х роках, що пов'язано з дослідженням молодіжних рухів [2].

Субкультура – комунікативна система, котра самовідтворюється в часі й має обмежений набір основних ознак. Серед них: знакові (спільність ідеології, ментальності, символіки, культурного коду, картини світу), поведінкові (звичаї, ритуали, норми, моделі і стереотипи поведінки), соціальні (приналежність до соціальної групи). Субкультури охоплюють майже всі аспекти неоднорідності культурного простору, через це і є найбільш популярними. Вивчення субкультур є актуальним питанням, адже їх структура та спосіб існування віддзеркалюють зміни в суспільстві, є досить ефективним природним шляхом інкультурації особистості. Універсальною субкультурою є дитяча.

Поняття «дитяча субкультура» інтегрувалося у науковий простір наприкінці 1990-х років у зв'язку зі зростанням гуманізації й демократизації суспільного життя та почало означатися як «своєрідний субетнос в рамках різних етносів світу»; як особлива система уявлень

про світ, цінності, моделі поведінки та спілкування, що побутують у дитячому середовищі, тобто культура в культурі, яка живе за специфічними та самобутніми законами, хоча й «вбудована» в загальне культурне ціле. На основі вивчення публікацій дослідників (А. Богуш, Н. Гавриш, Я. Левчук, С. Лупаренко, В. Павелків, В. Сіткар та ін.) вважаємо доречним визначити дитячу субкультуру як особливу систему існуючих уявлень про світ, цінності, спілкування, інтереси, традиції та звичаї, фольклорні надбання, що реалізуються в тій чи іншій конкретно-історичній соціальній ситуації розвитку дитячої спільноти. Саме дитяча субкультура є своєрідним світобаченням та світорозумінням дитини, формує її цілісний життєвий досвід, виступає одним з чинників розвитку суб'єктивної позиції й психологічної ресурсності, сприяє досягненню розуміння різних сфер соціального життя та самоусвідомлення й самоствердження в ньому.

Дитяча субкультура постійно видозмінюється й вдосконалюється та існує в основних своїх властивостях досить давно. Початок становлення особистості, як учасника певної культурної спільноти – це процес активного конструювання, в якому діти через власну діяльність вибудовують усе більш диференційовані та всеохоплюючі когнітивні структури. Це т.зв. процес спонтанних винаходів і відкриттів, що безумовно представляє прямий інтерес для розуміння субкультури дитинства в сучасних суспільно-політичних і соціально-економічних умовах.

Існування дитячої субкультури як цілісного історико-культурного й соціально-психологічного феномену зумовлене віковою стратифікацією суспільства, коли, ще не пройшовши ініціацію до молодіжної громади, діти об'єднувалися для здійснення спільних форм життєдіяльності, тотожних дорослим. Дитяча субкультура як специфічне, приховане від стороннього ока явище набуває значення у віковому діапазоні між 3–4 роками, коли у дітей зароджується потреба у певною мірою самостійному соціальному житті й контактах з однолітками в рамках сюжетно-рольової гри, та 13–14 роками, коли на зміну дитячій приходить підліткова субкультура. У сучасній урбанізованій культурі вікова стратифікація більше зорієнтована на процеси соціалізації через заклади освіти, тому верхньою межею дослідження дитячих субкультур можна вважати завершення здобуття загальної середньої освіти.

Важливість пізнання дитячої субкультури полягає у тому, що нині ми маємо справу з наслідуванням сьогочасної культури, яка закріплюється в дитячому середовищі (наприклад, квадробери, фуррі, теріантропи, граффітери, «шукачі пригод», аніме, геймери, готи, емо, воркаутери та ін.). Це пояснюється тим, що умови життєдіяльності сучасної особистості (ще й обтяжені психотравмами війни) не дають можливості повноцінного спілкування й обміну досвідом між старшим і молодшим поколінням, внаслідок чого руйнується і забувається традиційна модель

українського суспільства. Однак, ця ніша не може залишатися порожньою, саме тому на зміну традиційним формам соціалізації приходять інші, запозичені, що далеко не завжди стають популяризаторами загальнолюдських моральних норм і правил поведінки й етнокультурних цінностей українців.

Швидкі соціальні зміни в суспільстві, створюючи розрив між поколіннями, сприяють зростанню ролі однолітків у процесі соціалізації (хоча, справедливо зауважити, що умови війни певним чином вплинули на дитячу комунікацію); роль головного транслятора ідей образів, понять, символів нині починають виконувати не традиції, а засоби масової електронної комунікації, Інтернет. У дітей з'явилися інші можливості проведення дозвілля, використання нових трендів субкультур у своїй життєдіяльності. Складність такого варіанту самоідентифікації й самовираження дитинства, вважаємо, полягає в тому, що він потенційно може накладатися на ще не завершені процеси розвитку й кризові переживання в рамках реалізації ключових завдань різних вікових періодів; впливати на навчальну успішність; підвищувати рівень тривожності й інших симптомів нестабільного психоемоційного реагування на різні виклики соціального середовища в умовах воєнного часу; виступати причиною розвитку девіантної поведінки й, як наслідок, соціально-психологічної дезадаптації; сприяти закріпленню тенденції до соціального дистанціювання через надмірне зосередження на «субкультурній» частині власного життя й зменшення активності в інших його сферах тощо.

На нашу думку, питання впливу дитячих субкультур на процес психічного розвитку дітей, формування їхнього соціально-ціннісного й особистого досвіду в процесі онто- та соціогенезу сьогодні актуальні й своєчасні для теоретико-практичного вивчення.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ, 2001. С. 472.
2. Гребеньова В. О. Дитяча субкультура українців другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (на матеріалах Вінниччини) : автор. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.05 – етнологія. Київ, 2011. С. 1.
3. Левчук Я. М. Когнітивний потенціал дитячої субкультури. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Вип. 38. Київ : Ніка-Центр, 2010. С. 188–195.
4. Лупаренко С. Сучасна дитяча субкультура як одне з джерел існування та розвитку світу дитинства. *Педагогічна освіта : теорія і практика* : збірник наукових праць. Випуск 13. Кам'янець-Подільський : видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. С. 187–192.

5. Павелків В. Р. Підліткова субкультура як психологічний феномен: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологія*. 2014. Вип. 2. Том 1. С. 243–248.

6. Сіткар В. Дитяча субкультура в сучасному українському соціумі: соціально-психологічний аспект. *Psychological journal*. 2016. № 4(2). С. 132–151. DOI:10.31108/1.2016.2.4.11

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-449-1-10>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Лисенко С. В.

*здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Виклики сьогодення, які пов'язані з воєнним станом в Україні, спонукають до перегляду пріоритетів, цінностей та сенсу життя. Війна спричинила значну психологічну травму для мільйонів людей, особливо для молоді. Досвід війни може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривоги, депресії та інших проблем психічного здоров'я. Тому важливо, особливо для молоді, усвідомлення пережитого травматичного досвіду та здобуття нових компетентностей, які дозволять краще адаптуватися як до ситуацій реальності так і бути готовим до майбутніх викликів життя. Тобто, необхідно розвивати такі компетентності, які проявляються у здатності критично осмислювати обставини, усвідомлювати досвід, приймати рішення в умовах дефіциту часу і оперативно реагувати на швидкозмінні події, а також вибудовувати перспективу та плани на майбутнє. Особливо актуальними є питання, визначення та побудови майбутньої життєвої перспективи, що пов'язано з готовністю до життя у післявоєнний період у студентської молоді. Оскільки, саме періоди юнацького віку та ранньої дорослості сензитивні до пошуку сенсу життя, формування власної системи цінностей та ставлень, прояву екзистенційних конфліктів, побудови часової життєвої перспективи. У сучасних умовах важливо, щоб особистість не тільки ефективно